

3. Правова охорона конституції і права людини // Теоретичні засади та практика реалізації безпосередньої демократії в Україні: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції. – Тернопіль: Галицький інститут ім. В. Чорновола, Підручники&посібники, 2009. – С. 112-115 <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream>

4. Розбудова України як демократичної, правової, соціальної держави, закріплення в Конституції України положення про найвищу соціальну цінність людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканості і безпеки вимагає формування нових підходів до захисту прав людини. URL: [https://minjust.gov.ua/m/str_9254#:~:text]

5. Поняття і система правової охорони конституції URL:[<https://studentam.net.ua/content/view/5895/93/>]

6. Правова охорона та захист Конституції України. URL:[http://nulau.edu.ua/materials/files/constitutional_law/0049/01.pdf]

Висовень Анна Андріївна

студентка 2 курсу, група 201 ННІ №1, Національна академія внутрішніх справ

Науковий керівник:

Чижов Денис анатолійович,
доцент кафедри конституційного права та прав людини Національна академія внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент

ДОКТРИНА ТА ПРАКТИКА ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Пріоритетом для будь-якої правової держави є забезпечення прав і свобод людини, оскільки саме людина виступає найголовнішою соціальною цінністю у сучасному цивілізованому суспільстві. Сьогодні, в умовах ведення війни з РФ, тематика забезпечення прав людини в умовах воєнного стану є вкрай актуальною для української юридичної науки. Конституційні гарантії та правові механізми сьогодні є особливо важливі для забезпечення комплексу основних прав людини. Введення воєнного стану в Україні значною мірою ускладнило забезпечення прав громадян за умов об'єктивної необхідності часткового обмеження державою окремих прав. Таке обмеження передбачає законодавче звуження змісту та обсягу прав і свобод людини.

В умовах конфліктів проблеми поваги, дотримання, реалізації та захисту прав людини набувають інших вимірів, ніж у мирний час. Зважаючи на особливі обставини, які виникають у зв'язку з конфліктами, можна вирізнити такі ключові аспекти:

1. Забезпечення прав людини під час конфлікту. Цей аспект можна розділити на два напрямки. 1) Забезпечення прав людини в зоні конфлікту.

Таке забезпечення спрямоване на осіб, що залишаються на відповідних територіях (зонах бойових дій та окупації, зонах на межі зіткнення тощо), а також тих, хто з різних причин потрапляє до зони конфлікту чи пересувається по ній. 2) Забезпечення прав людини поза зоною конфлікту. Воно спрямоване на осіб, які покинули зону конфлікту, осіб, які стикаються з будь-яким ураженням прав у зв'язку з конфліктом та осіб, які пов'язані з цими двома категоріями.

2. Забезпечення прав людини у постконфліктний період. Відповідна діяльність повинна ґрунтуватися на продуманій стратегії та усвідомленні того факту, що конфлікт може бути закінчено або визнано таким, однак це не означає вирішення більшості проблем, пов'язаних з його виникненням та перебігом. Крім того, у сучасних конфліктах може бути складно вирізнити момент завершення чи відділити такий момент від припинення гострої фази конфлікту.

Теорія права свідчить про існування сукупності прогресивних концепцій, які не лише підтверджують найвищу значимість конституційних прав, визначених із врахування ментальності громадян та унікальності нації. Так, Україна характеризується як держава, що прямує за соціально-орієнтованим вектором розвитку протягом усього періоду незалежності. Відповідно, конституційні права громадян визначені із дотриманням принципів побудови прогресивного, вільного, демократичного і гуманного суспільства. Умови воєнного стану спричиняють специфічні обмеження для життєдіяльності громадян, проте вони в жодному разі не стосуються скасування таких безумовних прав, як:

- невід'ємне право на життя (ст. 27);
- право на житло (ст. 47);
- рівність громадян щодо конституційних прав і свобод та рівність перед законом (ст. 24);
- заборона позбавлення громадянства, права зміни громадянства (ст. 25);
- право на повагу до гідності людини (ст. 28);
- право на свободу та особисту недоторканість (ст. 29);
- право направляти індивідуальні/колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових/службових осіб цих органів (ст. 40);
- право не виконувати злочинні розпорядження чи накази (ст. 60) тощо.

Водночас слід пам'ятати, що воєнний стан передбачає можливість законодавчого обмеження прав і свобод громадян і тимчасовий відхід від положень Конвенції про права та основні свободи людини. Однак мова йде не про обмеження прав і свобод, а про можливість обмежень, коли необхідно вжити термінових заходів для забезпечення безпеки держави [3, с. 381]. Під час війни найбільш очевидним має бути визнання суспільних інтересів (наприклад, оборона, національна безпека), в яких акумулюються індивідуальні права і свободи. Наприклад, обмеження пересування цивільного населення (комендантська година, блокпости) і конфіскація цивільного майна

в оборонних цілях спрямовані на захист самих основних прав і свобод людини – виживання, гідності і свободи (наприклад, захист від криміналу, діяльність диверсійних і підривних груп противника). Обмеження прав людини під час війни є навмисними і масовими, але очевидно, що в контексті особливого конституційного режиму – воєнного стану – обґрунтування таких обмежень відрізняється від обґрунтування в мирний час.

Загалом, питання про права людини і громадянина в умовах воєнного стану дуже складне і багатогранне. З 24 лютого 2022 року, коли почався збройний наступ РФ (а фактично він почався 20 лютого 2014 року), юридичні гарантії захисту прав людини опинилися під загрозою. Російська військова агресія на території України спричинила введення Президентом України воєнного стану, і нова реальність поставила під загрозу фундаментальні права людини, включаючи право на життя. Правила, які десятиліттями формувалися в цивілізованому світі, перестали існувати. Міжнародний правовий порядок виявився безсилим перед обличчям нових викликів. Сьогодні ми є свідками формування нових тенденцій у міжнародній політиці та нових механізмів виходу з кризових ситуацій. Чинний Закон України від 2015 року «Про правовий режим воєнного стану» забезпечує правову основу для введення воєнного стану. Зокрема, це Конституція України і Указ Президента України про введення воєнного стану, який був схвалений Верховною Радою України. Як було згадано раніше, в умовах воєнного стану не можуть бути обмежені права і свободи людини та громадянина, передбачені ч. II ст. 64 Конституції України.

Також, з початком збройної агресії Російської федерації та фактичної окупації окремих районів Донецької і Луганської областей з квітня 2014 року, та частин Херсонської, Запорізької, Миколаївської, Харківської, Київської областей України з 24 лютого 2022 року, РФ як держава, яка контролює частину даних областей, відповідає за дотримання і захист прав людини на цих територіях як за міжнародним гуманітарним правом, так і за міжнародним правом захисту прав людини. Але на практиці, ми бачимо, що Російська федерація не дотримується жодних міжнародних стандартів у галузі захисту прав людини. Це виявляється під час деокупації українських територій, так, станом на 14 березня 2023 року було зареєстровано 71 147 злочинів Російської Федерації проти України.

Правосуддя, здійснюване судами, лишається найбільш надійним і цивілізованим способом захисту прав і свобод людини і громадянина, а форма правосуддя, що забезпечує захист прав і свобод людини, – найбільш демократичною і максимально пристосованою до повного, всебічного і об'єктивного виявлення фактичних обставин та причини виникнення різних спорів, вчинених правопорушень та встановлення істини у справі, що перебуває на розгляді суду. Суди наділені всіма необхідними повноваженнями для виконання своїх функцій щодо захисту прав і свобод людини у випадках їх порушення або необґрунтованого обмеження. Умови воєнного стану, введені на всій території України 24 лютого 2022 року, є результатом

повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації на територію суверенної держави, що має значні наслідки для всіх без винятку праввідносин, прав і свобод людини та здійснення повноважень органів влади, включаючи судову. У період дії воєнного стану повноваження судів не можуть бути припинені відповідно до статті 10 Закону України «Про правову систему воєнного стану». На території, на якій введено воєнний стан, його можуть виконувати тільки суди, створені відповідно до Конституції України. Скорочення або прискорення будь-якої форми судового розгляду заборонено. Якщо відправлення правосуддя судами, що діють на територіях, де введено воєнний стан, неможливо, українське законодавство може змінити юрисдикцію дій, що розглядаються в цих судах, або змінити місцезнаходження судів. Процедури, встановлені законом, створення надзвичайних і спеціальних судів не дозволено.

Отже, можна зазначити, що права людини є головною цінністю, а права на життя, житло, рівність тощо не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Очевидним є той факт, що життя та здоров'я будь-якої людини та громадянина потребують захисту впершу чергу. Визначальною відмінністю демократичних та вільних державах є повага до прав і свобод людини навіть в умовах війни.

Проте, не зважаючи на широкі права людини, забезпечені державою, в країнах, які страждають від збройних вторгнень, ворог не слідує правилам, які встановлені в постраждалій країні. Тому, для реального захисту прав людини в умовах воєнного стану міжнародним організаціям необхідно контролювати, карати та засуджувати діяння країни-агресора.

Список використаних джерел:

1. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини Навчальний посібник Київ. 2018 URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/phd_1_copy.pdf
2. Славко А. Обмеження прав і свобод людини і громадянина за умов дії режиму воєнного стану: порівняльно-правовий аспект. Науковий вісник Ужгородського національного університету 2016 URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream>
3. Слінко Т. М. Міжнародно-правові стандарти в галузі прав людини та їх відображення в Конституції України URL: https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15177/1/Slinko_30-34.pdf
4. Моца В. В. Права людини в умовах воєнного стану, 2022 URL: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-4\(22\)-280-291](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2022-4(22)-280-291)
5. Усманов Ю. І. Міжнародні механізми захисту права на життя в умовах збройних конфліктів, 2018 URL: <chrome://external-file/121621-Article%20Text-269640-1-10-20180316.pdf>